

**Автосправка за научните приноси
на доц. д-р Веселка Желязкова
за периода 2003 – 2018 г.**

Приносите на доц. д-р Веселка Желязкова в периода след хабилитирането ѝ през 2003 г. и до днес могат да бъдат обобщени в следните научни области:

1. Старобългарският превод на книга Изход

Тази тема е разработена в 15 студии и статии (3 от тях под печат) с общ обем около 200 страници. Публикациите са на български, руски и английски език и са отпечатани в специализирани научни списания и сборници в България, Русия, Израел, Италия, Литва, Полша и САЩ. Акцентът в изследванията по тази тема е поставен върху южнославянските преписи на книга Изход, но за съпоставка са привлечени и руски преписи от всички установени редакции (хронографска, ранна руска и късна руска). За конкурса е представено и подготвено издание на книга Изход, придружено от два речника (428 стр., ръкопис). В своята съвкупност посочените изследвания могат да бъдат разглеждани като монографичен труд (общ обем 628 стр.)

- Установено е, че южнославянската редакция не е единна, както се смяташе досега, а въз основа на текстологични и езикови критерии ясно се разделя на две групи: влахо-молдавски ръкописи, възхождащи към търновски протограф, и западнобългарски и сръбски, които стоят по-близо до ръкописите от ранната руска редакция (публикации № 2, 8 и 10).
- За пръв път е поставен въпросът за „тълковните“ заглавия в преписите на библейските книги, които могат да бъдат важен критерий при определянето на отделните редакции и групи (№ 8).
- Направени са важни наблюдения, свързани с основния и най-труден текстологически проблем на Петокнижието – двете описания на скинията (Изх. 25–31 и Изх. 35–40). Установено е, че славянските преписи не само повтарят структурните особености на гръцките ръкописи, но допълнително задълбочават проблема с нов пропуск и текст, вмъкнат на мястото на пропуска. Изказани са хипотези за въпросната структурна особеност на славянските преписи (№ 5).

- Описани са правописните и фонетическите особености на най-стария препис на книга Изход – ръкопис № 3 от сбирката на Е. Барсов в Държавния исторически музей в Москва. Установено е, че в него са отразени езиковите норми на търновските ръкописи след реформата на патриарх Евтимий (№ 1).
- Изследвано е съотношението между богослужебната и небогослужебната разновидност на книга Изход. Приведени са езикови и лексикални доказателства, че при пълния превод на книга Изход старобългарският книжовник е превел книгата като цяло без да включи в нея преведените вече паримии. По-късно съставителите на различните редакции и отделните преписвачи частично са заменили чети-текста със служебен (№ 11).
- Проследена е текстовата традиция на четивата от Изход в Минея (№ 7) и Триода (№ 14). Установено е, че четивата от книга Изход в староизводните триоди, отразяват Кирило-Методиевия паримеен превод, но със значително влияние на по-късния небогослужебен превод. В паримииите от Изход в новоизводните триоди последователно са отразени граматичните и лексикалните промени, характерни за атонската редакция на богослужебните книги. Разгледано е и отношението на редактираните четива от книга Изход в новоизводните триоди към т. нар. късна редакция на Паримейника. Изказано е мнението, че редакцията на паримииите е направена в рамките на двете активно употребявани през XIV в. химнографски сборника – Триода и Минея, след което на тяхна основа на руска почва е оформен новоизводен паримейник. Постепенно четивата от него проникват в руските чети-преписи – частично в ръкописите от ранната руска редакция и изцяло в ръкописите от късната руска редакция.
- Изследвана е лексиката на книга Изход (№ 3). Установено е, че макар в нея да се открива значителен пласт лексеми, които се смятат за отличителна особеност на най-ранните богослужебни преводи, като цяло преобладават лексикалните предпочитания на Преславската книжовна школа. Към тези предпочитания може да бъде отнесена и употребата на по-редки суфикси, характерни за народната реч (№ 6). Особено внимание е отделено на наименованията за лица, като са разгледани два способа за номинация – суфиксация и субстантивна употреба на прилагателните и причастията (№ 9 и 14).
- Приносни наблюдения са направени и върху преводаческата техника в проучваната старозаветна книга. Разгледана е употребата на *figura etymologica* в

старобългарския превод на книга Изход. Установено е, че граматическите форми и синтактичните модели в езика на превода като цяло следват езика на оригинала. В същото време е ясно, че преводачът, включвайки *figura etymologica* в своя текст, се опира и на нормите на старобългарския език, т.е. тя е била живо явление за славянската реч от този период (№ 12). Заслужава внимание и анализът на славянските преводни съответствия на рядко срещаната гръцка лексема ἄλοσκειυή, претърпяла интересно семантическо развитие(№ 15).

- Направени са паралели между текста на книга Изход и текста на други писмени паметници, преведени през старобългарския период (№ 4).
- Подготвено е издание на текста на книга Изход, представящо нейната южнославянска традиция (149 стр., в ръкопис). В основата на изданието е най-старият запазен южнославянски препис – ръкопис № 3 от сбирката на Е. Барсов от Държавния исторически музей в Москва. За различията се използват останалите южнославянски преписи на тази старозаветна книга, както и по един от типичните представители на ранната руска, късната руска и хронографската редакция.
- Изработен е пълен речник-индекс на лексиката на книга Изход по ръкопис № 3 от сбирката на Е. Барсов (209 стр., в ръкопис). Речникът включва гръцки съответствия по критическото издание на Дж. Уивърс, както и превод на съвременен български език.
- Въз основа на горния речник е изработен и гръцко-старобългарски индекс (70 стр., в ръкопис).

2. Старобългарската лексикология

- В две изследвания, подготвени съвместно с В. Ефимова (№ 28 и 29), са поставени някои теоретични въпроси, свързани с изучаването на старобългарската лексика. В статията *„К изучению лексики древнейших славянских рукописей Ветхого завета в сопоставлении с лексикой рукописей Нового завета и других рукописей „старославянского канона“* се обосновава методът „от гръцката лексема към славянската“, който позволява да се направят изводи за формирането на старобългарския лексикален фонд, за преводаческите принципи на книжовниците, за употребата на думи от народната реч, за способите за създаване на нова книжовна лексика, за лексикалните иновации. В

статията „*Несколькословные номинации лиц в древнейших славянских рукописях*“ се поставя един актуален въпрос в изследванията на съвременните езици, но напълно неразработен по отношение за старобългарския език – в кои случаи словосъчетанията могат да бъдат разглеждани като единици за номинация и в кои като единици за описание. Като се опират на принципа, че единиците за номинация означават един лингвистичен концепт, авторите описват, анализират и класифицират „словосъчетанията-номинации“ в съпоставка със структурата и семантиката на техните гръцки съответствия.

3. Историята на Нестишния пролог

- В резултат на съвместен проект с Института за руски език „В. В. Виноградов“ към РАН е подготвено двутомно издание на най-стария запазен препис на Нестишния пролог – Софийския, руски ръкопис от края на XII – началото на XIII в. Приносът на В. Желязкова е описан в предговорите към двата тома и се състои в следното: разчитане на текста на Софийския пролог по фотокопия на ръкописа; изготвяне на славяно-гръцките словоуказатели на думите и формите от Софийския пролог – лематизиране и систематизиране на славянските форми; изготвяне на указателя на имената на светците, празниците и събитията, паметта на които е отбелязана в ръкописа.
- Направени са тестологически наблюдения върху Нестишния пролог. Изследван е Нестишният пролог в състава на ръкопис № 73 от сбирката на НА на БАН. Установено е, че той има уникален характер, тъй като съдържа проложни четива само за избрани празнични дати от втората половина на църковната година. Тук се открива и характерното за руската традиция разширяване на житийната част с нравоучителни съчинения (№ 22, тезиси). Изследвани са проложните жития в празничен миней № 23 от сбирката на НА на БАН и е изказана хипотезата, че сред изворите на неговия уникален състав е бил и Нестишен пролог, в който вероятно са били включени и агиографски произведения от XIII в. (№ 27).
- Въз основа на посоченото по-горе издание са изследвани сложните думи в Нестишния пролог. Описани са техните структурни, семантични и стилистични особености. Подчертано е, че по-голямата част от тях са калки от гръцки и са възникнали непосредствено в процеса на превода. Особено внимание е отделено

на тези лексеми, които не се срещат в съществуващите исторически речници или пък са отбелязани само с примери от Пролога (№ 25).

6. Изучаването на Кирило-Методиевото дело и Кирило-Методиевските традиции през XX в.

- Студията „*Святая земля и рукописное наследие славян (Обзор литературы)*“ (№ 24), подготвена съвместно с Н. Ганчева в рамките на съвместен проект с Еврейския университет в Йерусалим, разкрива изследователския интерес към ръкописите, съхранявани в Синайския манастир „Св. Екатерина“ и в няколко библиотеки в Йерусалим. Отделено е внимание на описанията на тези ръкописи, различните издания, както и на проблеми, разглеждани в многобройните изследвания – свързани с палеографията, развоя на славянските писмени системи езика, литургическите особености на ръкописите и др.
- Статията „*Кирило-Методиевската проблематика в българския емигрантски периодичен печат в Северна Америка през първата половина на XX век (по материали от вестниците „Народен глас“ и „Македонска трибуна“)*“ (№ 23) е изградена върху неизвестни до този момент материали от двата най-големи и широко разпространени български вестника в Северна Америка. Те разкриват интереса към делото на славянските първоучители и техните следовници сред българската емиграция в Северна Америка в първата половина на XX в., като засягат различни аспекти на Кирило-Методиевия език и дело – етническата принадлежност на славянските просветители, родината и характера на Кирило-Методиевия език, съдбата на славянската писменост в България и нейната роля за националното и културното развитие на други славянски народи. В статията е обърнато внимание на многобройните материали, свързани с официалното отбелязване на деня на св. Кирил и Методий. Детайлните описания на честванията в Гранит Сити, Медисън, Индианаполис, Торонто, Ню Йорк, Чикаго и във всички места, където има българи, разкриват ролята на Кирило-Методиевото дело за запазването на езика и националната идентичност на българските емигранти.
- Статията „*За една инициатива на Климентовия отбор*“ (№ 31) е посветена на историята на паметника на св. Климент Охридски, възникнала през 1914 г. по повод 1000-годишнина от неговата кончина. Неизвестните до този момент документи, запазени в ДА – София, ДА – Пловдив, ЦДИА, както и

многобройните публикации в българския периодичен печат от първата половина на XX в., разкриват усилията на специално създадения Климентов отбор да популяризира делото на големия български просветител и с помощта на различни организации да събере средства за издигането на паметник. Независимо от усилията и значителната събрана сума, на честването през 1916 г. е поставена само възпоменателна плоча на мястото на бъдещия паметник. Събирането на средства за паметник на св. Климент продължава и в годините между двете световни войни, когато е обявен и конкурс сред българските скулптори.

4. Кирило-Методиевската библиография

- Подготвен е библиографският указател „*Българска кирило-методиевска библиография. 1935–1944*“ (публикация № 19, в съавторство с Н. Зафирова), който допълва излязлата през 1942 г. „Кирило-Методиевска библиография за 1934–1940 г.“ на М. Попруженко и Ст. Романски с български материали, като същевременно я продължава до 1944 г. Библиографията съдържа 3121 заглавия на български кирило-методиевски публикации – монографии, студии, статии, рецензии, отзиви, прегледи, учебници, художествени произведения и др., всички описани de visu. Най-голяма част съставят материалите, публикувани в излизаци у нас периодични издания или в издания на българите в чужбина. За издирването им са прегледани 379 списания и вестници от периода 1935–1944 г. Библиографията представя и 32 книги – научни и научно-популярни, изцяло или частично посветени на Кирило-Методиевото дело. Макар че повечето от заглавията в библиографията имат научно-популярен характер или пък отразяват многобройните чествания на св. Кирил и Методий, те са впечатляващо и неоспоримо доказателство за връзката на българския народ с Кирило-Методиевото дело.
- Изготвена е библиография на изследванията върху Симеоновия сборник, включваща 375 заглавия, подредени по хронологичен ред. Библиографията разкрива интереса на изследователите към един от най-емблематичните паметници на старобългарската литература.

7. Преводи на средновековни текстове

- Направен е превод от църковнославянски език на съвременен руски на текста на илюстрирания синодик „*Духовни образи*“ (№ 46).